

РЕЦЕНЗІЯ

Матвеевої Ольги Юріївни, кандидата наук з державного управління, доцента кафедри державного управління і місцевого самоврядування Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» на дисертацію Гусаревич Наталії Володимирівни на тему «Впровадження новітніх цифрових технологій у виборчий процес в Україні», подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування» за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

Актуальність теми та її зв'язок із планами науково-дослідних робіт

Становлення громадянського суспільства включає в себе вдосконалення відносин між громадянами та органами влади, в т. ч. за допомогою новітніх цифрових технологій. Спільною турботою української держави та інститутів громадського суспільства в умовах глобального світового тренду цифровізації є свобода волевиявлення виборців у цивільно-правовому, політичному та соціально-психологічному плані, що підвищує рівень легітимності влади та ефективність інститутів представницької демократії. У свою чергу, цифровізація в Україні, як частина державної політики об'єктивним чином призводить до розвитку громадянського суспільства, громадянських об'єднань та ініціатив.

З урахуванням історичної необхідності України у майбутньому провести вибори в післявоєнному середовищі, нині велика увага експертного середовища, науковців та нормотворців прикута до питань вдосконалення виборчої системи, яка виступає опосередкованим чинником розвитку громадянського суспільства. Виборча система України, особливо у перші роки післявоєнного періоду, буде відігравати роль тонкого політичного інструменту, що або буде сприяти встановленню, або руйнуванню демократичного діалогу між державою і суспільством. Тому, вдосконалення виборчих процедур за рахунок цифрової трансформації може стати основною рушійною силою, що допоможе провести в Україні наступні вибори в післявоєнний період та в умовах військової агресії на

високому рівні із дотриманням всіх демократичних виборчих принципів та стандартів.

Зазначене вище дає підстави стверджувати, що дисертаційне дослідження Гусаревич Н. В. на тему «Впровадження новітніх цифрових технологій у виборчий процес в Україні» є актуальним, має важливе теоретичне та практичне значення.

Дисертаційне дослідження виконувалось згідно планів науково-дослідних робіт: НДР кафедри державного управління та місцевого самоврядування ДРІДУ НАДУ за темою: «Підвищення інтегральної компетентності в діяльності депутатів рад: зміст, засоби» № 0120U102593 (2019/2020), керівник – д.держ.упр., проф.Шпекторенко І. В.; НДР кафедри державного управління та місцевого самоврядування НТУ «Дніпровська політехніка» «Цифрова трансформація публічного управління, №0122U002236. (2022/2024), керівник д.держ.упр., проф. Квітка С. А.; НДР кафедри державного управління та місцевого самоврядування НТУ «Дніпровська політехніка» «Забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку територій і громад в Україні», № державної реєстрації 0122U002375 (2022/2024), керівник – д.держ.упр., проф. Чикаренко І. А.

Формулювання наукового завдання, нове вирішення якого отримано в дисертації.

У дисертаційній роботі вирішено актуальне наукове завдання, що полягає в обґрунтуванні комплексу концептуальних положень щодо трансформації виборчого процесу в умовах глобальної цифровізації та визначення шляхів впровадження цифрових технологій під час організації та проведення виборів в Україні. Також в рамках дисертаційного дослідження було вивчено науково-теоретичні питання співвідношення та взаємодії цифрової демократії та цифрового врядування; досліджено трансформацію виборчого процесу в умовах глобальної цифровізації; удосконалено понятійно-категоріальний апарат предметної сфери дослідження, зокрема, за структурно-функціональним підходом; проаналізовано зарубіжний та вітчизняний досвід забезпечення реалізації активного та пасивного виборчого права шляхом застосування

цифрових технологій під час виборчого процесу; проведено систематизацію основних міжнародних правових актів та стандартів цифрової трансформації виборчого процесу та узагальнення світових практик впровадження цифрового голосування; опрацьовано базові рекомендації щодо шляхів розробки та удосконалення нормативно-правової бази цифровізації виборчого процесу в Україні; надано подальший розвиток науковим положенням щодо оцінювання проблем практичного застосування цифрових технологій під час виборчого процесу та визначення основних факторів формування сприятливого середовища для впровадження цифрових технологій у виборчу систему України; розвинуто методологію розробки національних програм і проєктів цифрової трансформації виборчих процедур, з урахуванням необхідності забезпечення процедур безпеки та інклюзивної доступності до процесу волевиявлення у повоєнних період.

Наукові положення, розроблені особисто здобувачем, та їх новизна.

Грунтовний аналіз значного обсягу теоретичного матеріалу, міжнародно-правових актів та стандартів, нормативно-правової бази України за темою дослідження, узагальнення та систематизація зарубіжного і вітчизняного досвіду застосування цифрових технологій у процесі вдосконалення виборчого процесу, а також узгодженість наукових положень, висновків та рекомендацій дисертаційного дослідження, їх відповідність пріоритетам державної політики цифрового розвитку, підтверджує достовірність та новизну наукових результатів, висновків і рекомендацій автора.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що автором *уперше* розроблено та обґрунтовано комплекс наукових положень щодо впровадження цифрових технологій у виборчий процес в Україні.

Здобувачкою *удосконалено*:

– понятійно-категоріальний апарат предметної сфери дослідження, зокрема, визначено дефініції термінів «цифровізація виборчого процесу», «цифрове голосування», «виборчий блокчейн»; розглянуто взаємозв'язок та співвідношення таких понять «цифрова демократія», «автоматизація виборчого

процесу», «цифровізація виборчого процесу», «електронне голосування», «цифрове голосування»; запропоновано введення понять «цифрове голосування», «виборчий блокчейн» в юридичний тезаурус.

– концептуальні підходи до трансформації виборчого процесу в умовах глобальної цифровізації та формування структури та основних елементів цифрової виборчої системи;

дістало подальшого розвитку:

– наукові положення щодо забезпечення: активного та пасивного виборчого права, достовірності результатів волевиявлення, можливостей дистанційного голосування в мережі Інтернет, формування списків та реєстрів виборців, участі інституцій громадянського суспільства в організації та контролі виборів; методології розробки програм і проєктів цифрового голосування з використанням новітніх цифрових технологій з урахуванням розвитку формування органів публічної влади у повоєнний період;

– систематизація міжнародних правових інструментів регулювання цифровізації виборчого процесу та основних світових трендів та стандартів цифрового голосування;

– методологічні рекомендації на основі концептуальних та практичних положень які можуть бути використані в процесі підготовки та організації загальнодержавних та місцевих виборів.

Практичне значення сформульованих в дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій полягає в тому, що розроблені й обґрунтовані наукові напрацювання закладають наукове підґрунтя практичного вирішення питань цифровізації національного виборчого процесу, а також визначають шляхи удосконалення діючих норм та оптимізації процесу нормотворення в рамках українського виборчого законодавства з метою впровадження новітніх цифрових виборчих технологій.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків, рекомендацій, які захищаються.

Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації є

обґрунтованими, базуються на узагальненні значної кількості результатів наукових досліджень, міжнародно-правових актів та стандартів, нормативно-правової бази України. Обґрунтованість і достовірність результатів дисертації також підтверджена в процесі їх апробації на науково-комунікативних заходах.

Авторкою досягнута мета дослідження, яка полягає в теоретичному обґрунтуванні комплексу концептуальних положень щодо трансформації виборчого процесу в умовах глобальної цифровізації та визначення шляхів впровадження цифрових технологій під час організації та проведення виборів в Україні.

Структура дисертаційної роботи характеризується логічністю та послідовністю.

Дотримання академічної доброчесності.

Аналіз дисертації та наукових публікацій Гусаревич Н. В. дає підстави констатувати, що робота є самостійно виконаною науковою працею. Наукові положення, висновки, рекомендації, що виносяться на захист, отримані здобувачем особисто. Текст є оригінальним, цитати оформлені коректно, наведені посилання на джерела інформації. У зв'язку з цим та на підставі перевірки роботи на академічний плагіат можна зробити висновок про відсутність порушення здобувачем академічної доброчесності.

Практичне значення та використання результатів роботи.

Наукове та практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони доведені до рівня конкретних пропозицій щодо вдосконалення виборчих процедур та інструментів за допомогою новітніх цифрових технологій, які можуть використовуватися при розробці та реалізації державної політики щодо реформування виборчої системи України, особливо в умовах постійної військової агресії.

Запропоновані автором положення та результати дослідження впроваджені у діяльності: Дніпропетровської обласної ради при розробці регіональної програми інформатизації «Дніпропетровщина: цифрова трансформація» на 2023 – 2025 роки» рішення Дніпропетровської обласної ради

від 14.10.2022 №216-13 VIII; Всеукраїнської асоціації органів місцевого самоврядування «Асоціація міст України», в рамках реалізації Меморандуму про співробітництво з Міністерством цифрової трансформації України та місцевих проєктів у сфері цифрового розвитку громад, а також підготовки та проведення навчальних заходів, тематичних семінарів, конференцій з питань використання сучасних цифрових технологій для підготовки та проведення місцевих виборів; Виконавчого органу Павлоградської міської ради Павлоградського району Дніпропетровської області у підготовці та проведенні місцевих виборів 2020 року (при складанні списків виборців, а також у використанні цифрових технологій під час інформаційного супроводження виборчого процесу) та реалізації політики з впровадження цифрових технологій в діяльності виконавчих органів, підготовки та проведенні заходів з підвищення кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування з питань розвитку цифрових компетентностей; Виконавчого органу Зеленодольської міської ради Криворізького району Дніпропетровської області під час організації виборчого процесу на місцевих виборах 2020 року та розробці Програми інформатизації Зеленодольської міської територіальної громади на 2023-2026 роки, затвердженої рішенням міської ради від 21.12.2022р. № 1113; Верхівцевської міської ради Кам'янського району Дніпропетровської області при розробці місцевої Програми інформатизації Верхівцевської територіальної громади на 2022-2025 роки, затвердженої рішенням сесії від 09.12.2022 р., № 757-36/VIII.

Дискусійні положення та рекомендації.

Загальна оцінка дисертаційного дослідження Гусаревич Н. В. позитивна. Проте, на нашу думку, дисертація містить деякі дискусійні моменти, які потребують уточнення:

1. У підрозділі 1.1. авторка в історичній ретроспективі вдало показує, як розвиток цифрових технологій у значній мірі визначив новий вектор формування демократії – «цифрової демократії». Інтернет-технології розглядаються як фундамент трансформаційних змін у політичній сфері, істинно демократичних трансформацій у сфері публічної влади, або, як

мінімум, як технологічний спосіб вирішення нині існуючих проблем взаємодії громадян із органами публічної влади. Проте, розглядаючи ефективність цифрової демократії не було приділено достатньої уваги її впливу на розвиток громадянського суспільства. Між тим, треба враховувати, що використання цифрових інструментів у демократичних процесах сприяє розвитку інклюзивної системи публічного управління, за якої населення може бути включене в суспільно-політичне життя за допомогою різних форм участі.

2. Розглядаючи питання еволюції базових дефініцій понятійно-категоріального апарату у системі координат «цифрової демократії» здобувачка слушно відмічає, що практична «цифровізація» демократичних процесів сьогодні випереджає їх теоретичне обґрунтування, а в наукових колах та міжнародній нормативно-правовій базі немає загальновизначеної термінологічної бази, а тому часто по-різному розуміється сенс тих чи інших понять і термінів. Особливу увагу у роботі приділяється визначенню дефініцій категоріально-понятійного апарату, що стосуються виборчого процесу та інструментів забезпечення реалізації активного та пасивного виборчого права. Пропонується електронне голосування розглядати як в матеріальному (змістовному) аспекті, тобто як процес прийняття політично і юридично значущих рішень, так і в формальному - як процес фіксації волі виборців з використанням електронних технологій. Надається авторське визначення термінів «цифрове голосування» та «виборчий блокчейн» (п.1.2.). Проте, на нашу думку, оскільки авторка визначає «цифрове голосування» як частину більш широкого поняття «електронне голосування», то було б доречно глибше описати всі існуючі підходи до визначення цієї дефініції як серед науковців, так і в міжнародно-правових актах.

3. Аналізуючи напрямки трансформації виборчого процесу за допомогою цифрових технологій, здобувачка відмічає, що новації зачіпають, насамперед, організаційно-технічні сторони виборів, мало відбиваючись на суспільно-політичних процесах. Будучи багатогранним, об'єктивним процесом, цифровізація змінює форму здійснення виборчого процесу, але поки що слабо

впливає на його суть. Окремі елементи цифрової трансформації суспільства впливають на виборчий процес, проте більшою мірою з технологічної, а не ідеологічної точки зору (с. 71). Проте, на нашу думку, це не точне визначення, оскільки сьогодні ми бачимо, як цифрові технології значно підвищують політичну активність широких верств громадськості, що призводить до корінної зміни сутності взаємовідносин між суспільством та державою, стрімкого розвитку прямої демократії. Тому, було б доречно звернути увагу на те, що такі напрямки трансформації виборчого процесу вже є ознакою сьогодення і мають тенденцію розвитку у майбутньому.

Проте, в загальному підсумку, зазначені зауваження не є принциповими, а отже не впливають на загальну позитивну оцінку та не знижують наукову і практичну цінність дисертаційної роботи Гусаревич Н. В.

Повнота викладення матеріалів дисертації в публікаціях та особистий внесок у них автора.

За темою дисертації опубліковано 12 наукових праць, із них: 7 статей у наукових фахових виданнях України, 1 підрозділ у колективній монографії, 4 тези доповідей у матеріалах науково-практичних конференцій. Провідний внесок за обсягом у публікаціях у співавторстві належить аспіранту і визначено у переліку публікацій, який подано у дисертації.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам.

Дисертація складається з анотації державною та англійською мовами, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатку. Робота включає таблиці та рисунки. Структура дисертації має логічну побудову і сприяє розкриттю теми дослідження та виконанню поставлених завдань. Дисертація оформлена відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України, що висуваються до такого роду наукових робіт. Зміст наукових праць доповнює основні положення дисертації.

Дисертаційна робота Гусаревич Н. В. відповідає вимогам, що передбачені наказом Міністерства освіти та науки від 12.07.2017 р. № 40 «Про

затвердження вимог до оформлення дисертації» та постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (пункти 5, 6, 8).

Загальний висновок.

З огляду на актуальність, новизну, важливість одержаних автором наукових результатів, їх обґрунтованість і достовірність, а також практичну цінність сформульованих положень і висновків вважаю, що дисертаційна робота Гусаревич Н. В. «Впровадження новітніх цифрових технологій у виборчий процес в Україні» є самостійним, оригінальним, завершеним науковим дослідженням, у якому теоретично обґрунтовано механізми впровадження новітніх цифрових технологій у виборчий процес в Україні та надані практичні рекомендації щодо удосконалення виборчих процедур та інструментів в умовах глобального світового тренду цифрової трансформації форм політичної участі в правових державах, що має суттєве значення для галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування».

Рецензент:

Кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри державного
управління і місцевого самоврядування
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»

Матвеева О. Ю.